

УДК 347.4

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.1.63>

ЗАХИСТ ПРАВ ЗАСТАВОДЕРЖАТЕЛЯ У ЗАСТАВНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ: ПОНЯТТЯ ТА ФОРМИ

Саковець А.О.,
*аспірант юридичного факультету
Вищого навчального закладу «Національна академія управління»
ORCID: 0009-0001-6736-1041
e-mail: artem.sakovets123@gmail.com*

Саковець А.О. Захист прав заставодержателя у заставних правовідносинах: поняття та форми.

Стаття присвячена аналізу поняття захисту прав заставодержателя у заставних правовідносинах, окресленню і аналізу форм захисту цих прав.

Обумовлено, що поняття «захист» у науці є дискусійним. На підставі аналізу наукової думки сформульовано позицію, що при використанні поняття «захист» слід виходити з розуміння його як діяльності, спрямованої на відновлення порушених прав заставодержателя як суб'єкта правовідносин.

Визначено, що формами захисту прав заставодержателя є судова, третейська, нотаріальна, адміністративна та самозахист. Проаналізовано кожну з зазначених форм.

Судову форму визначено як основну в захисті прав заставодержателя. Під судовою формою захисту прав слід розуміти діяльність спеціально створених відповідно до закону судів як державних органів, які складають судову владу в Україні. Спеціальне законодавство про заставу містить значну кількість посилань на використання цієї форми заставодержателем для захисту своїх прав. Здійснення третейським судом своєї діяльності у відповідній процесуальній формі має багато спільного з процесом розгляду справ державними судами.

Зауважено, що на відміну від судової форми захисту, нотаріальна форма є не так поширеною у процедурах захисту прав заставодержателя. Звернуто увагу на окремі процесуальні особливості захисту прав заставодержателя при вчиненні виконавчого напису, а також на оперативність захисту прав заставодержателя в нотаріальній формі. Зроблено висновок, що нотаріальна форма захисту прав заставодержателя є надзвичайно сприятлива для нього в часовому вимірі.

Спеціальне законодавство про заставу прямо не передбачає можливість заставодержателя здійснювати захист своїх порушених прав в адміністративній формі захисту. Право заставодержателя на використання цієї форми захисту існує виходячи з загальних положень законодавства та носить загальний характер.

Самозахист досить широко використовується заставодержателем для захисту своїх прав у заставних правовідносинах. Самостійне здійснення заставодержателем засобів самозахисту має свої межі, які визначаються або ж законом, або договором.

За наслідками дослідження сформульовано поняття захисту прав заставодержателя, під яким розуміється діяльність, спрямована на відновлення порушених, невизнаних чи оспорюваних прав заставодержателя, що здійснюється у спеціальних формах спеціально створеними органами чи посадовими особами (судами, третейськими судами, нотаріусами адміністративними органами), або ж самим заставодержателем, з метою відновлення цих прав.

Ключові слова: заставодержатель, захист права, іпотека, застава, форми захисту прав, судова форма захисту, нотаріальна форма захисту, адміністративна форма захисту, самозахист.

Sakovets A.O. Protection of the rights of the pledgee in pledge legal relations: concept and forms.

The article is devoted to the analysis of the concept of protection of the rights of the pledgee in pledge legal relations, the definition and analysis of the forms of protection of these rights.

It is noted that the concept of “protection” in science is debatable. Based on the analysis of scientific opinion, the position is formulated that when using the concept of “protection,” it should be understood as an activity aimed at restoring the violated rights of the pledgee as a subject of legal relations.

It is determined that the forms of protection of the rights of the pledgee are judicial, arbitration, notarial, administrative, and self-defense. Each of these forms is analyzed.

The judicial form is defined as the primary form of protection of the rights of the pledgee. The judicial form of protection of rights should be understood as the activities of courts specially created in accordance with the law as state bodies that constitute the judiciary in Ukraine. Special legislation on pledges contains a significant number of references to the use of this form by the pledgee to protect their rights. The activities of an arbitration court in the appropriate procedural form have much in common with the process of considering cases by state courts.

It is noted that, unlike the judicial form of protection, the notarial form is not as common in procedures for protecting the rights of pledgees. Attention is drawn to certain procedural features of protecting the rights of the pledgee when making an executive inscription, as well as to the efficiency of protecting the rights of the pledgee in notarial form. It is concluded that the notarial form of protecting the rights of the pledgee is extremely favorable for him in terms of time.

Special legislation on pledges does not directly provide for the possibility for a pledgee to protect their violated rights through administrative protection. The pledgee's right to use this form of protection exists on the basis of general provisions of legislation and is of a general nature.

Self-defense is widely used by pledgees to protect their rights in pledge legal relations. The independent exercise of self-defense measures by pledgees has its limits, which are determined either by law or by contract.

Based on the results of the study, the concept of protection of the rights of the pledgee has been formulated, which is understood as activities aimed at restoring the violated, unrecognized, or disputed rights of the pledgee, carried out in special forms by specially created bodies or officials (courts, arbitration courts, notaries, administrative bodies), or by the pledgee itself, with the aim of restoring these rights.

Key words: pledge holder, protection of rights, mortgage, pledge, forms of protection of rights, judicial form of protection, notarial form of protection, administrative form of protection, self-defense.

Постановка проблеми. У заставному правовідношенні, як і в інших правовідносинах, надзвичайно важливе значення у їх здійсненні надається захисту. Ефективний захист прав учасників цих правовідносин сприяє розвитку цих правовідносин, максимально забезпечуючи права та законні інтереси їх учасників, як і навпаки – відсутність такого захисту призводить до небажання суб'єктів права вступати у заставні правовідносини. Наявність ефективного захисту прав заставодержателя стимулює заставодавця до належного виконання ним свого обов'язку під загрозою застосування до нього негативних наслідків. Зазначене вимагає проведення наукових досліджень щодо поняття захисту прав заставодержателя у заставних правовідносинах, окресленні і проведення аналізу форм захисту цих прав

Аналіз сучасних досліджень і публікацій. Теоретичні проблеми поняття захисту цивільних прав загалом та захисту прав заставодержателя, зокрема, досліджувало багато науковців, а саме такі як О.А. Беляневич, В.І. Борисова, І.В. Венедиктова, М.К. Галянич, А.Б. Гриняк, О.В. Дзера, А.С. Довгерт, О.О. Кот, О.Д. Крупчан, Н.С. Кузнецова, А.О. Покровська, Ю.Д. Притика, П.М. Рабінович, І.В. Спасибо-Фатєєва, Р.О. Стефанчук, Є.О. Харитонов, Я.М. Шевченко, В.Л. Яроцький та інші. Однак, комплексний аналіз поняття захисту прав заставодержателя у заставних правовідносинах, окреслення і проведення аналізу форм захисту цих прав у правовій науці в новітній час ще не було здійснено.

Мета дослідження, таким чином, полягає у формулюванні комплексного поняття захисту прав заставодержателя у заставних правовідносинах, окресленні і аналізу форм захисту цих прав.

Виклад основного матеріалу. Розуміння поняття «захист» стосовно прав суб'єкта правовідносин у науці є дискусійним. Зазвичай ця дискусія ведеться стосовно співвідношення цього поняття з поняттям «охорона». У науці склалося декілька підходів до їх розуміння.

Так, досить часто поняття «захист» розглядається як складова охорони. Так, наприклад, М.В. Бондарева вказує на те, що «захист» можна розглядати як приватний випадок охорони, або ж «охорона» може розцінюватися в якості умовної мети захисту [1, с. 163].

Однак існує й науковий підхід, згідно з яким ці поняття є різними, відмінними одне від одного поняттями, які не охоплюють одне одного. За такого підходу зазвичай охорона права існує незалежно від його порушення, а захист прав існує лише у разі наявності факту його порушення. Як стверджує, наприклад, М.В. Сидоренко, охороняються права й інтереси постійно, а захищаються тільки тоді, коли порушуються [2, с. 89]. Такий підхід у науці є чи не найбільш поширеним.

На нашу думку, саме з таким підходом варто погодитися. Між поняттями охорони та захисту слід проводити межу, і ця межа зазвичай повинна проходити у момент вчинення правопорушення. Час вчинення правопорушення як критерій розмежування охорони і захисту має глибоке як наукове, так і практичне значення, оскільки захист як конкретна юридично вагома дія може вимірюватися і реально застосовуватись лише з початком правопорушення [3, с. 11]. При цьому можна підтримати також погляд О.О. Кота, який зазначає, що розуміння категорії «захист цивільних прав» необхідно розширити за рахунок надання особам можливості захисту не тільки в разі порушення, невизнання чи оспорування їхніх прав, а також і тоді, коли є реальна загроза їх порушення. На думку науковця, надавати превентивний захист доцільно тільки тоді, коли йдеться про неминуче порушення права в майбутньому, якщо не буде вжито попереджувальних заходів [4, с. 18].

Поняття «захист» або похідні від нього слова у нормативних актах, які врегульовують заставні правовідносини, вживаються не досить часто.

Так, у Законі «Про заставу» поняття «захист» вживається лише три рази – у статтях 50, 51 та 57. Як вбачається з цих норм, законодавець також пов'язує поняття захисту саме з порушенням прав учасників правовідносин. У Законі «Про іпотеку» поняття «захист» вживається всього лише 2 рази (статті 10 та 35). Причому, у ст.35 законодавець очевидно розуміє під захистом дії, спрямовані на відновлення саме порушених прав іпотекодержателя.

Враховуючи наведене, на наш погляд, саме з такого розуміння поняття захисту слід виходити, аналізуючи проблеми захисту прав заставодержателя, зокрема, й при зверненні стягнення на рухоме та нерухоме майно. Саме зазначена наукова позиція є найбільш зрозумілою та найбільш прийнятною для вирішення проблем правової практики, хоча очевидно, що вона також не є досконалою.

Захист як діяльність, спрямована на відновлення порушених прав, зокрема, й заставодержателя, здійснюється у певних процесуальних формах.

Не дивлячись на те, що питання про форми захисту у науці є дискусійним, зазвичай під формою цивільно-правового захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів розуміється комплекс внутрішніх взаємоузгоджених організаційних заходів щодо захисту суб'єктивних прав, що відбуваються в рамках єдиного правового режиму і здійснюваних уповноваженими органами, а також самою уповноваженою особою (носієм права) [5, с. 63]. Форма захисту як юридична категорія вказує на суб'єкта, який здійснює захист невизнаного, порушеного чи оспорюваного права, а також на загальний порядок вчинення дій цим суб'єктом щодо здійснення захисту [6, с. 253-154].

Розрізняють цілу низку форм захисту прав за тими чи іншими критеріями.

Так, залежно від суб'єктів, які здійснюють захист, розрізняють дві основні форми: 1) юрисдикційну форму захисту цивільних прав та інтересів, що здійснюється різними спеціально уповноваженими на цей вид діяльності державою органами із властивим кожному з них певним процесуальним порядком діяльності; 2) неюрисдикційну форму захисту цивільних прав та інтересів, яка становить сукупність дій уповноваженої особи з відновлення порушеного права без звернення за захистом цього права до компетентних державних органів й організацій [7, с. 23–29]. Існують думки, що залежно від природи юрисдикційного органу, що здійснює захист, можна виділяти судову, адміністративну, нотаріальну, самозахист і громадську форми захисту [8, с. 183].

Наукові положення загалом дозволяють нам під формою захисту прав заставодержателя розуміти сукупність внутрішніх взаємоузгоджених організаційних заходів, спрямованих на відновлення невизнаних, порушених чи оспорюваних прав заставодержателя, що відбуваються в рамках єдиного правового режиму і здійснюваних уповноваженими органами, а також самим заставодержателем. Формами ж захисту прав заставодержателя, вважаємо, є судова, третейська, нотаріальна, адміністративна та самозахист.

Безумовно, основною формою захисту прав заставодержателя є *судова форма*. Під судовою формою захисту прав слід розуміти діяльність спеціально створених відповідно до закону державних органів, які складають судову владу в Україні, – незалежних та безсторонніх судів. Слід звернути увагу, що хоча щодо третейського суду також вживається термін «суд», судову форму

захисту складає діяльність виключно суду як органу державної влади. Всеохоплююче визнання цієї форми у науці свідчить про її безспірність серед науковців.

Судова форма захисту цивільних прав та інтересів судом визначається ст.16 ЦК України, відповідно до якої кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу.

Захист прав заставодержателя у судовій формі здійснюється у порядку цивільного, господарського та адміністративного судочинства, а порядок її здійснення передбачається положеннями ЦПК України, ГПК України та КАС України. Слід погодитися з думкою Л.В. Єніної, що судова форма захисту характеризується універсальністю, традиційністю, детальною регламентацією нормами процесуального права, забезпечує найбільш надійні гарантії відновлення порушених прав, а також остаточністю судових рішень [9, с. 71].

Виходячи з положень Конституції України судова форма захисту прав заставодержателя набуває загального характеру, а відтак, може застосовуватися фактично щодо будь-яких прав заставодержателя з використанням будь-яких способів захисту. Під час судового захисту найбільш повно діють гарантії, які дають змогу заставодержателю реально захистити свої права. Так, наприклад, фактично лише при судовій формі захисту застосовується такий інститут, як забезпечення позову, який створює можливість для заставодержателя домогтися захисту не лише шляхом винесення судом свого рішення, а й його реального виконання в майбутньому через вжиття судом спеціальних видів забезпечення позову ще до завершення розгляду справи у суді.

Те, що судова форма захисту прав заставодержателя є основою, свідчить й аналіз спеціального законодавства про заставу, яке містить значну кількість посилань на використання цієї форми заставодержателем для захисту своїх прав. Нормами, які містять такі посилання, є статті 20, 23, 51, 57, 58 Закону «Про заставу», статті 27, 33, 34, 39, 48 Закону «Про іпотеку». Багато норм, які містять аналогічні посилання, містяться й в інших актах законодавства, зокрема, у Законі «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень».

Ще однією формою захисту прав заставодержателя є *третейська форма захисту*. Третейський розгляд спорів сторін у сфері цивільних і господарських правовідносин визначений Конституційним судом України як вид недержавної юрисдикційної діяльності, яку третейські суди здійснюють на підставі законів України шляхом застосування, зокрема, методів арбітрування. Здійснення третейськими судами функції захисту, передбаченої Законом «Про третейські суди» є здійсненням ними не правосуддя, а третейського розгляду спорів сторін у цивільних і господарських правовідносинах у межах права, визначеного частиною п'ятою статті 55 Конституції України [10].

Здійснення третейським судом своєї діяльності у відповідній процесуальній формі має багато спільного з процесом розгляду справ державними судами. Так, подібними є стадії розгляду справи, процедура вчинення окремих процесуальних дій, процес доказування тощо. Поряд з цим, третейська форма захисту права характеризується низкою особливостей, зумовлених її правовою природою. Так, у цій формі сторони більше ніж у судовій формі захисту права спрямовані на пошук компромісу та укладення мирової угоди. На відміну від суду як органу державної влади, в якому розгляд справи здійснюють професійні судді, а визначення складу суду здійснюється Єдиною судовою інформаційно-комунікаційною системою у порядку, визначеному процесуальним законодавством (автоматизованому розподілу справ), визначення складу третейського суду здійснюється зазвичай самими сторонами спору та ґрунтується на повній довірі до нього з їх боку, а відтак і добровільності участі в третейському судочинстві. Особливості має й процедура виконання рішення третейського суду. Так, для звернення до виконання рішення третейського суду стягувач повинен пройти спеціальну процедуру надання дозволу на примусове виконання рішень третейських судів, яку здійснює державний суд. В процесі цієї процедури державний суд перевіряє окремі факти дотримання законодавства третейським судом.

Згідно з ч. 7 ст. 20 Закону «Про заставу» звернення стягнення на заставлене майно здійснюється за рішенням суду або третейського суду, на підставі виконавчого напису нотаріуса, якщо інше не передбачене законом або договором застави. Також ч. 1 ст. 6 Закону «Про третейські суди» передбачає, що третейські суди в порядку, передбаченому цим Законом, можуть розглядати будь-які справи, що виникають із цивільних та господарських правовідносин, за винятком справ у чітко визначених спорах, перелік яких і визначено цією статтею (загалом 14 пунктів). Таким чином, бачимо, що у цій формі фактично може бути здійснений захист будь-якого права заставодержате-

ля, незалежно від того способу захисту прав, які він обрав – захист права заставодержателя може відбутися як шляхом звернення стягнення на заставлене майно, так і іншим способом. Поміж тим, компетенція третейських судів щодо захисту прав заставодержателя має свої суттєві обмеження у порівнянні з судовою формою захисту як державним судочинством. Така форма захисту не може бути застосована до захисту прав іпотекодержателя, оскільки один з винятків передбачає неможливість розгляду третейським судом справ у спорах щодо нерухомого майна, включаючи земельні ділянки (п. 7 ч. 1 ст. 6 Закону).

Ще однією формою захисту прав заставодержателя є **нотаріальна форма**. Своє правове регулювання вона знайшла як у загальних актах, які врегульовують діяльність нотаріату загалом (наприклад, ЦК України, Закон України «Про нотаріат», наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України»), так і у актах спеціального характеру, які визначають підстави (умови) захисту нотаріусом прав заставодержателя у разі їх порушення – Законах «Про заставу», «Про іпотеку», «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень».

На відміну від судової форми захисту, нотаріальна форма не є досить поширеною у процедурах захисту прав заставодержателя, що має своє логічне пояснення. Так, варто зауважити, що в силу специфіки нотаріальної форми, її використання зазвичай є спрямованим насамперед на охорону ще не порушених прав, а не на захист вже порушених прав. Через це її використання для захисту прав учасників правовідносин є можливим лише в обмеженій кількості нотаріальних дій та у чітко визначених законодавством випадках.

У науці поширеним є дослідження питання про те, які нотаріальні дії спрямовуються на захист прав учасника правовідносин, а відтак, і прав заставодержателя, а які на їх охорону. При цьому, думки науковців сильно різняться. Зокрема, є думки, що нотаріус здійснює захист цивільних прав лише у разі вчинення виконавчого напису [11, с. 208], у разі вчинення виконавчих написів, протестів векселів та посвідчення неоплати чеків [12, с. 9] або ж навіть у всіх нотаріальних діях [13, с. 165]. На нашу ж думку, захист саме порушених прав учасників правовідносин, зокрема, й заставодержателя, відбувається лише в одній нотаріальній дії – вчиненні виконавчого напису. Ц обумовлюється насамперед тим, що таке розуміння підтримує й законодавець, адже ЦК України визначається лише один випадок захисту нотаріусом цивільних прав – при вчиненні виконавчого напису (ст. 18 ЦК). Зазначена нотаріальна дія є фактично спрощеним порядком стягнення заборгованості у окремих правовідносинах.

Щодо ж безпосередньо захисту прав заставодержателя, то слід вказати, що випадки використання виконавчого напису у механізмі захисту прав заставодержателя визначені законодавством, зокрема, ст.20 Закону «Про заставу», ст.33 Закону «Про іпотеку». Постанова Кабінету Міністрів України від 29.06.1999 р. №1172 «Про затвердження переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів» визначає відповідний перелік документів для вчинення цих виконавчих написів.

Варто звернути увагу на окремі процесуальні особливості захисту прав заставодержателя при вчиненні виконавчого напису.

Так, на сьогодні при вчиненні виконавчого напису законодавство не містить вимоги попереджати про це боржника, а відтак вчинення виконавчого напису у разі звернення до нотаріуса заставодержателя відбувається виключно на підставі поданих ним документів. І хоча таке становище є дискусійним у науці, зокрема, й піддається критиці [14, с. 69; 15, с. 139], ми ж маємо звернути увагу на загалом оперативності захисту прав заставодержателя, який має можливість захистити свої права без невинуватених затримок. Таким чином, можна зробити висновок, що нотаріальна форма захисту прав заставодержателя є надзвичайно сприятлива для нього в часово-вимірній.

Адміністративна форма захисту права загалом здійснюється відповідними органами державної влади згідно з їх компетенцією. Зазначена форма захисту цивільних прав є не досить поширеною у практиці захисту не лише прав заставодержателя у заставних правовідносинах, а і загалом захисту цивільних прав, що обумовлюється правовою природою цивільних прав, які зазвичай захищаються у судовій формі захисту. Фактично така форма захисту прав є допоміжною, умовно спрощеною, оскільки вона за справедливим твердженням О.О. Кота передбачає менший набір процесуальних гарантій для учасників правового конфлікту щодо доведення своєї позиції, однак водночас має позитивні моменти завдяки оперативності вирішення спору [6, с. 259].

Існування адміністративної форми захисту прав визначає ст. 17 ЦК України, згідно з якою, Президент України здійснює захист цивільних прав та інтересів у межах повноважень, визначених Конституцією України. У випадках, встановлених Конституцією України та законом, особа має право звернутися за захистом цивільного права та інтересу до органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування. Орган державної влади, орган влади Автономної Республіки Крим або орган місцевого самоврядування здійснюють захист цивільних прав та інтересів у межах, на підставах та у спосіб, що встановлені Конституцією України та законом. Рішення, прийняте зазначеними органами щодо захисту цивільних прав та інтересів, не є перешкодою для звернення за їх захистом до суду. Фактично з зазначених положень вбачається, що захист прав в адміністративній формі допускається лише у випадках, визначених законом.

Спеціальне законодавство про заставу прямо не передбачає можливість заставодержателя здійснювати захист своїх порушених прав в адміністративній формі захисту. Відтак, право заставодержателя на використання відповідної форми захисту існує виходячи з положень ЦК України та носить загальний характер. Ця форма може бути використана заставодержателем лише виходячи з загальних підстав, визначених законодавством, наприклад, ст. 43 Закону «Про місцеві державні адміністрації» щодо скасування розпорядження голови державної адміністрації Президентом України, головою місцевої державної адміністрації вищого рівня. Таким чином, виходячи з цих норм, заставодержатель може використати адміністративну форму захисту права та звернутися, наприклад, до Президента України задля скасування розпорядження голови державної адміністрації, якщо цей акт порушує його права.

Формою захисту цивільних прав розглядається також *самозахист*. Стаття 19 ЦК визначає, що особа має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань.

У науці самозахистом визначаються дії фактичного та/або юридичного характеру, що реалізуються у відповідних межах, направлені на захист охоронюваних законом суб'єктивних цивільних прав чи законних інтересів особи, що мають спільні ознаки та умови їх здійснення, та, які можуть бути застосовані лише за наявності конкретних підстав особою, яка не є суб'єктом владних повноважень [16, с. 67].

Таким чином, очевидно, що сутність самозахисту зводиться до того, що на відміну від юрисдикційних способів, дії з самозахисту здійснюються безпосередньо кредитором самостійно без звернення до юрисдикційних органів.

Самозахист досить широко, на наш погляд, використовується заставодержателем для захисту своїх прав у заставних правовідносинах.

Так, чи не найбільш класичним прикладом самозахисту прав заставодержателя є звернення ним стягнення на предмет іпотеки на підставі договору про задоволення вимог іпотекодержателя. Як зазначає, наприклад, А.О. Покровська, реалізація іпотекодержателем як кредитором права іпотеки шляхом позасудового звернення стягнення на предмет іпотеки є способом самозахисту, а засобом (інструментом) самозахисту є договір про задоволення вимог іпотекодержателя [17, с. 28].

Таке твердження, на наш погляд, є цілком обґрунтованим. У цьому разі задля самозахисту своїх прав іпотекодержатель як особа, яка не є суб'єктом владних повноважень, повинен вчинити низку визначених дій фактичного та юридичного характеру, які направлені на захист охоронюваних законом суб'єктивних цивільних прав та законних інтересів іпотекодержателя, а підстави, умови та порядок їх здійснення визначаються договором іпотеки та законодавством.

Законодавство про заставу передбачає й низку інших випадків самозахисту прав заставодержателя у відносинах застави (наприклад, у ст. 592 ЦК, ст. 46 Закону «Про заставу», ст. 12 Закону «Про іпотеку», ст. 26 Закону «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень»).

У деяких випадках також маємо обов'язкове поєднання самозахисту із іншими формами захисту прав заставодержателя, коли за умовами договору вжиттю юрисдикційних форм захисту передують заходи самозахисту. Так, наприклад, з ч. 2 ст. 592 ЦК вбачається, що перш ніж звернутися до використання судової форми захисту у певних випадках заставодержатель повинен вжити заходів самозахисту у вигляді пред'явлення вимоги про дострокове виконання зобов'язання, забезпеченого заставою.

Враховуючи наведене, можна зробити висновок, що сутність самозахисту прав заставодержателя полягає в тому, що визначені законом або договором ті чи інші матеріально-правові способи

захисту можуть застосовуватися заставодержателем самостійно без звернення до суду, третейського суду чи нотаріуса. Враховуючи те, що застосування самозахисту заставодержателем тягне настання несприятливих наслідків для заставодавця як зобов'язаної особи, самостійне здійснення заставодержателем засобів самозахисту має свої межі, які визначаються або ж законом, або договором.

Висновки. Узагальнюючи все наведене, можна надати таке комплексне визначення поняття захисту прав заставодержателя. Так, під захистом прав заставодержателя слід розуміти спрямовану на відновлення порушених, невизнаних чи оспорюваних прав заставодержателя діяльність спеціально створених органів чи посадовими осіб (судів, третейських судів, нотаріусів, адміністративних органів), або ж самого заставодержателя, що здійснюється у спеціальних формах як сукупності внутрішніх взаємоузгоджених організаційних заходів, що відбуваються в рамках єдиного правового режиму.

Формами захисту прав заставодержателя у заставних правовідносинах є судова, третейська, нотаріальна, адміністративна та самозахист. Спеціальне законодавство про заставу загалом містить значну кількість посилань на використання тієї чи іншої форми, кожна з яких має свої особливості.

Так, судова форма є основною та полягає у діяльності спеціально створених відповідно до закону судів як державних органів, які складають судову владу в Україні. Досить схожою до судової форми є третейська форма, яка здійснюється третейськими судами, що визначаються самими сторонами у договорі. Нотаріальна форма захисту прав заставодержателя полягає у вчиненні виконавчого напису та є надзвичайно сприятливою для заставодержателя в часовому вимірі. Особливості адміністративної форми полягають в тому, що її використання для захисту прав заставодержателя визначається не законодавством про заставу, а загальними положеннями законодавства. Самозахист як форма захисту полягає у самостійному застосуванні заставодержателем матеріально-правових способів захисту, визначених законом чи договором.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондарєва М.В. Особливості нотаріального процесуального правовідношення. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. С. 162–165.
2. Сидоренко М.В. Судовий захист цивільного права та інтересу як загальна засада цивільного законодавства України : дис. ... канд. юрид наук: 12.00.03. Одеса, 2012. 199 с.
3. Фурса С.Я. Нотаріальний процес: Теоретичні основи. К.: Істина, 2002. 320 с.
4. Кот О.О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики: монографія. Київ: Алерта, 2017. 494 с.
5. Ярова Т.М. Поняття і види форм захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Сер. Правознавство. 2007. Вип. 375. С. 63–67.
6. Кот О.О. Проблеми здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав: дис.. д.ю.н.: 12.00.03. Київ, 550 с.
7. Єфремова І.І. Особливості захисту приватних прав неюрисдикційними способами врегулювання правових спорів (конфліктів). *Економіка. Фінанси. Право*. 2021. № 6/1. С. 23–29.
8. Харитонов Є.О., Саніахметова Н.О. Цивільне право України: підручник. К.: Істина, 2003. 776 с.
9. Єніна Л.В. Форми та способи захисту прав та інтересів сторін шлюбного договору. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 8. С. 70–74.
10. Рішення Конституційного Суду України у справі №1-3/2008 про завдання третейського суду від 10 січня 2008 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-08/conv>.
11. Приватноправові механізми здійснення та захисту суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб: колективна монографія / В.Л. Яроцький, В.І. Борисова, І.В. Спасибо-Фатєєва, І.В. Жилінкова та ін. / за наук. ред. проф. В.Л. Яроцького. Х.: Юрайт, 2013. 272 с.
12. Радзівська Л.К., Пасічник С.Г. Нотаріат в Україні: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2000. 528 с.
13. Долинська М.С. Деякі аспекти охорони та захисту нотаріусом цивільних прав та законних інтересів учасників нотаріального процесу. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 4. С. 163–166.

14. Печений О. Науково-правовий висновок щодо вчинення нотаріусом виконавчого напису. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2008. № 1. С. 69–72.
15. Крижевська О.О. Особи, які беруть участь у нотаріальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія: Право. 2021. Вип. 64. С. 133–140.
16. Рудницька О.П., Дем'янчук В.М. Неюрисдикційні способи захисту цивільних прав. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 6. С. 63–69.
17. Покровська А.О. Договір про задоволення вимог іпотекодержателя як інструмент реалізації самозахисту. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 12. С. 28–33.